برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش در آموزش‌عالی (الزام ها، چالش ها و راه کارها)
مطالعه موردی: آمایش آموزش عالی استان اصفهان[1]

محمد رضا نیلی[2]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۲/۲۷
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۳/۲۱

چکیده

برنامه‌ریزی در آموزش‌عالی به روش‌های متعددی انجام می‌شود. یکی از این روش‌ها، برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش سرزمین نامیده شده که از پیشینه قابل‌توجهی در جهان برخوردار است. در کشور ما نیز در ادواری از سال‌های پیش و پس از انقلاب اسلامی به آن پرداخته شده، اما وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از ماه‌های پایانی سال ۱۳۸۸ این موضوع را به طور جدی مطرح نموده و مدعی است که گسترش آموزش‌عالی را در آینده، بر اساس برنامه مبتنی بر آمایش انجام خواهد داد. اگر چه این حرکت مبارک را باید به فال نیک گرفت و توجه به آن، نویدبخش چشم‌اندازی مطلوب در آموزش‌عالی کشور است اما بدیهی است که ناموزونی‌های متعدد در آموزش‌عالی کشور این‌گونه برنامه‌ریزی را با چالش‌هایی مواجه خواهد ساخت. به این منظور در مقاله حاضر که از نوع توصیفی،تحلیلی است ابتدا به مفهوم برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش و تاریخچه آن در کشور و آموزش عالی و نیز ترکیب، اهم اهداف و وظایف کارگروه آمایش آموزش عالی استان پرداخته شده است. در بخش دوم وضعیت موجود آموزش عالی استان و نقاط قوت و ضعف آن مورد بررسی قرار گرفته است. بخش سوم مقاله برآورد وضعیت آموزش عالی استان طی سالهای ۹۴-۱۳۹۰ را نشان می‌دهد که نتیجه اجرای مقدماتی طرح آمایش آموزش‌عالی استان است. در بحث و نتیجه گیری مقاله نیز به معرفی الزام ها، چالش ها و راه کارهای ضروری برای اجرای بهینه طرح آمایش در آموزش عالی پرداخته شده است.

---

[1] . لازم می‌داند از زحمات و همکاری‌های اعضای کمیته آمایش استانی و همکاران دانشگاهی اعم از اعضای هیأت‌علمی و کارشناسان حوزه معاونت آموزشی دانشگاه اصفهان که در اجرای طرح همکاری‌های ارزنده‌ای داشته‌اند، تشکر نماید.

[2] . استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه اصفهان . E-mail: m.nili.a@edu.ui.ac.ir

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

واژگان کلیدی:
برنامه‌ریزی آموزش عالی، آمایش سرزمین، الزام‌ها، چشم‌اندازها، چالش‌ها، استان اصفهان.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

مقدمه

دنیای امروز به قول پیتر دراکر دنیای تحولات و تغییرات مداوم است. هر چه سرعت تغییرات بیشتر و محتوای آن پیچیده‌تر باشد، امکان مدیریت آن برای استفاده بهتر کاهش می‌یابد و ضرورت تدوین چشم‌انداز و برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت افزون‌تر می‌گردد. در جامعه‌های دانش‌مدار امروزی کیفیت آموزش عالی و نظام علمی به مسئله‌ای راهبردی برای بقا و توسعه و حاکمیت سرزمینی ملت‌ها مبدل شده است و بدون آن امکان اداره خوب کشور فراهم نمی‌آید. آینده‌اندیشی و کیفیت در آموزش عالی نیاز به طرحی دارد که بر اساس ان امکان پایش کیفیت فراهم شود و برنامه‌ریزی‌ها بر اساس آن انجام گردد. از این رو، حفظ وتداوم کیفیت آموزش های دانشگاهی نیز مستلزم برنامه‌ریزی‌های مدبرانه است.

آموزش عالی ایران نیز همگام با این تحولات جهانی همواره کوشیده است تا در قالب اهداف و برنامه‌های بلندمدت، به تقویت جایگاه آموزش دانشگاهی مبادرت ورزد و پاسخگوی نیازهای متعدد ومتنوع جامعه باشد. برنامه‌ریزی در آموزش عالی به روش‌های متعددی انجام می‌شود. یکی از این روش‌ها، برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش سرزمین نامیده شده که از پیشینه قابل توجهی در جهان برخوردار است. در کشور ما نیز در ادواری از سال‌های پیش و پس از انقلاب اسلامی به آن پرداخته شده، اما وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از سال ۱۳۸۸ این موضوع را به طور جدی مطرح نموده و درصدد است گسترش آموزش عالی به ویژه پذیرش دانشجو، اختصاص و تصویب دوره‌ها و رشته‌ها برای مراکز آموزش عالی وحتی بازنگری دروس را بر اساس آن انجام دهد.

از آنجا که لازمه استفاده از هر روشی در برنامه ریزی پدیدآوردن الزاماتی است و کاربست آن نیز موجب پیامدهای مثبت و منفی خواهد شد. مقاله حاضر با استناد به نتایج حاصل از تجربه عملی برنامه ریزی به مطالعه الزام ها، چالش ها و راه کارهای برنامه ریزی آموزش عالی به روش آمایش خواهد پرداخت. بنابراین نوشتار حاضر برآمده از انجام مقدماتی طرح آمایش استانی آموزش عالی بوده و بسیاری از نکته های مطرح شده حاصل تجربیات نگارنده و همکاران در فرایند اجرای طرح است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

الف)مفهوم‌شناسی آمایش سرزمین

مفهوم "سرزمین"[1] در فرانسه بعد از جنگ جهانی دوم به صورت گسترده رایج شد. واژه "آمایش"[2] هم که یک مفهوم کاملاً جدید است برای اولین بار، در اوایل قرن بیستم به صورت رسمی در فرانسه به کار کرفته شد (محمودی، ۱۳۸۸، ص١٤٤). آمایش سرزمین ترجمه اصلاح "Amanagement do teritoire" از زبان فرانسه است (جمشیدی و قورچیان، ۱۳۸۵)، اسامی دیگری نیز دارد که کمتر رایج است، مانند برنامه‌ریزی سرزمین و ترکیب سرزمینی (وحیدی، ۱۳۷۳). "آمای" یعنی آراینده و "آمایش" اسم مصدر آمای، به معنی هنر یا فن جای دادن با نظم و ترتیب، آراسته‌سازی همراه با آینده‌نگری در عناصر انسانی، فعالیت‌ها، زیرساخت‌ها و وسایل ارتباطی و با در نظر گرفتن الزامات طبیعی، انسانی و اقتصادی است. "آمایش" در لغت به معنی آمیختن و آراسته کردن است و به منظور بهره‌وری منطقی و مطلوب از امکانات سرزمین، ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت تعریف شده و مقوله آمایش تلفیقی از سه علم اقتصاد، جغرافیا و جامعه‌شناسی است. به عبارت ساده‌تر، آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی بلند مدت است که سرزمین را عامل تعیین‌کننده در تأمین اهداف توسعه می‌داند (کاظمی، ١٣٨٦، ص٧٢).

همانگونه که بیان شد"آمایش" استفاده بهینه و عقلانی و توجه به ارزش‌های فضا به منظور کارکردهای مؤثر اقتصادی و اجتماعی است. در برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش، تشخیص مناطق مختلف سرزمین و ویژگی‌ها و مزایای آن اهمیت اساسی دارد؛ زیرا پایه و مبنای برنامه شناخته می‌شود. برنامه آمایش دارای افق بلند مدت است و معمولاً دوره‌ای بین ۱۵ تا ۲۰ سال را در برمی‌گیرد. این برنامه خط و مرز بین برنامه کلان و برنامه‌های منطقه‌ای را تشکیل می‌دهد. به دیگر سخن، برنامه آمایش، برنامه‌های منطقه‌ای را به برنامه‌های ملی پیوند می‌زند (پوراحمد، ۱۳۸۰). آمایش سرزمین به عنوان راهنمایی برای برنامه‌ریزی بخش آموزش عالی می‌تواند هدایت‌کننده نظام‌های آموزش عالی به صورتی منظم، پایدار، مبتنی بر نیاز و مزیت‌های منطقه‌ای باشد.

---

[1]- Territoire (Territory)

[2]- Amenagement

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

ب) پیشینه برنامه ریزی آمایش در ایران

سابقه طرح آمایش سرزمین در ایران، به سال‌های پیش از انقلاب برمی‌گردد و بررسی و تجربه مطالعات نخستین آن در دهه شصت مورد توجه قرار گرفته است .ازآنجا که اولین برنامه ریزی رسمی در ایران به سال ۱۳۲۷ بر می گردد، در حال حاضر بیش از شش دهه سابقه برنامه‌ریزی وطراحی و اجرای دو برنامه ۷ ساله و۳ برنامه پنج ساله پیش از انقلاب اسلامی و پنج برنامه توسعه ۵ ساله پس از پیروزی انقلاب اسلامی در کارنامه خود دارد. با این وجود، فکر آمایش سرزمین در ایران در اواخر سال ۱۳٤٥ در مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، طی گزارشی با عنوان مسئله افزایش جمعیت جوان و نگاهی پیرامون سیاست عمران کشوری مطرح شد که در آن هدف ازآمایش سرزمین "جلوگیری از افزایش جمعیت تهران"و" تسریع توسعه اقتصادی سراسر کشور با ایجاد فعالیت‌های جدید در مناطق" عنوان شده بود. در سال ۱۳۵۳ مرکز آمایش سرزمین تأسیس گردید ودر سال ۱۳٥٤ قرارداد مطالعات آمایش بین سازمان برنامه وبودجه ومهندسین مشاور ستیران منعقد گردید. پس از انقلاب اسلامی مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی در نیمه نخست دهه ۷۰-۱۳٦۰ به وسیله‌ی دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای سازمان برنامه و بودجه شکل گرفت. پس از انقلاب اسلامی، در سال‌های اول تا سال ۱۳٦۱ تحول چندانی در برنامه ریزی منطقه‌ای ایران پدید نیامد وبیشتر تلاش ها در راستای سازماندهی مجدد سازمان‌های برنامه وبودجه استان‌ها و معاونت امور مناطق بود. طی سال‌های ۱۳٦۲ تا ۱۳٦٤ دفتر آمایش سازمان برنامه وبودجه، مطالعات آمایش سرزمین را به روز کرد و در پنج جلد منتشر نمود. همچنین در ۱۳٦۲ سازمان برنامه وبودجه، معاونت امور مناطق را تأسیس وآن را مأمور آمایش سرزمین نمود.از این رو دفتر برنامه ریزی منطقه ای تحت عنوان معاونت امور مناطق سازمان تشکیل و مأمور انجام این مطالعات شد. پس از اتمام این مرحله، مرحله دوم مطالعات آمایش سرزمین آغاز و منجر به تدوین ۲٤ جلد نشریه تحت عنوان چارچوب نظری توسعه استانی برای هر یک از ۲٤ استان کشور در سال ۱۳٦۸ گردید(جمشیدی وقورچیان۱۳۸۵).

در ۱۳۸۲/۹/۱٤ با توجه به متن ابلاغیه سند چشم انداز توسعه جمهوری اسلامی در افق ۱٤۰٤ و سیاست‌های کلی برنامه توسعه، دولت مکلف شد سند آمایش سرزمین را تدوین کند. همچنین در راستای ابلاغیه مقام معظم رهبری، ریاست جمهوری وقت نیز در سال ۱۳۸۳

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

ضوابط ملی آمایش سرزمین را ابلاغ نمود. بدین ترتیب می توان گفت به طور کلی، مرکز ملی آمایش سرزمین چهار دوره کاملا مشخص را برای تجربیات آمایش سرزمین در ایران قائل شده است که عبارتند از :

-دوره اول، از سال ۱۳۵۳ وهمزمان با آغاز به کار مهندسان مشاور ستیران برای تهیه مطالعات راهبردی دراز مدت آمایش سرزمین؛

-دوره دوم، پس از انقلاب اسلامی ایران واز سال ۱۳٦۲ وهمزمان با آغاز مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین؛

-دوره سوم، از سال ۱۳۷۷، آغاز مطالعات پایه آمایش سرزمین تا ۱۳۸٤ و روی کار آمدن دولت نهم؛

-دوره چهارم، از سال ۱۳۸٦ همزمان با انحلال سازمان مدیریت برنامه ریزی و زمزمه انتقال احتمالی وظایف آمایش به وزارت مسکن وشهرسازی(محمودی۱۳۸۸).

در این راستا توجه به این نکته ضروری است که چنین اقدام احتمالی یعنی واگذاری مسئولیت آمایش به وزارت مسکن می‌تواند موجب یکسونگری در آمایش و غفلت از جامعیت برنامه ریزی و گسستگی برنامه های بین بخشی شود.

ج)آمایش آموزش عالی در ایران

آمایش سرزمین به عنوان راهنمایی برای برنامه‌ریزی بخش آموزش عالی است و می‌تواند به معنای تقسیم کشور با استفاده از معیارهای مناسب و با توجه به محیط‌زیست، منابع طبیعی و انسانی، مشخص کردن کمیت و کیفیت جمعیت درهر منطقه با تکیه بر مسایل سطح توسعه فعالیت‌های عمده و نهایتاً استراتژی توسعه کشور به ویژه توسعه اجتماعی و علی‌الخصوص آموزش عالی باشد (عسگریان ابیانه، ۱۳۸۷).

همانگونه که بیان شد، برنامه ریزی مبتنی بر آمایش در آموزش عالی ایران با انجام مطالعات آمایش توسط شرکت ستیران آغاز شد. آموزش عالی در مطالعات ستیران به صورت یکی از فعالیت‌های بخش سوم (خدمات) در نظر گرفته شده است و بدون آنکه تأثیر آن بر متغیرها و عوامل آمایشی تحلیل گردد، تنها به ذکر اهمیت نسبتاً زیاد بخش خدمات برای اشتغال و ارزش افزوده و نقش آن به عنوان مکمل فعالیت‌های بخش اول (کشاورزی) و دوم (صنعت) اکتفا کرده است. در مطالعات ستیران در زمینه آموزش عالی، ابتدا سیاست‌های جاری دولت مبنی بر

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

کاهش سهم نسبی تهران از فعالیت‌های دانشگاهی، طرح‌های دانشگاه‌های در دست مطالعه یا اجرا (در استان‌های سیستان و بلوچستان، همدان، رشت، ساری، کرمانشاه و کرمان) و طرح‌های جدیدی همچون دانشگاه کار و دانشگاه آزاد، دانشگاه تربیت معلم و مانند آنها بررسی و سپس نتیجه‌گیری شده است که:

۱- هر یک از دانشگاه‌های جدید جداگانه ایجاد شده و ایجاد آنها جزء یک برنامه کلی و واحد نبوده است. در واقع، به نظر می‌رسد که فشار تقاضاهای محلی سبب ایجاد آنها بوده است.

۲- بعضی مقررات الزام‌آور در زمینه کار دانشگاه‌ها سبب شده است که دانشگاه‌های شهرستانی صورت ناخوشایندی به خود بگیرند و بدین سبب برخی استادان و دانشجویان از آنها روگردان شوند. نظام گزینش دانشجو نیز از دیگر مشکلات آموزش عالی قلمداد شده است.

۳- کوشش‌های انجام شده برای یکی کردن دانشگاه‌ها با محیط اقتصادی و اجتماعی محلی کافی نبوده است. این نتیجه‌گیری ها در نهایت به ارائه سیاست‌های خاص و اقدامات اولویت‌دار در برنامه ششم عمرانی (۶۱-۱۳۵۷) انجامیده است (وحیدی، ۱۳۷٤).

به طور کلی مطالعات ستیران در دهه ۵۰ نتایجی نظیر فقدان زیربنای نظری مقبول برای توسعه دانشگاه‌های جدید و تأثیر فشارهای محلی، اشکال در نظام گزینش دانشجو برای دانشگاه‌های مناطق، ناکامی در پیوند بین دانشگاه و محیط اقتصادی و اجتماعی را دربرداشت. این مطالعه، همچنین پیشنهادهایی مبنی بر تأسیس دانشگاه ها و دانشکده‌های صنعتی و کاربردی در شهرهای متوسط و دانشگاه‌های جامع در شهرهای بزرگ، تعیین تعداد دانشجو برای دانشگاه‌ها بین ۳۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر به منظور مدیریت بهتر، تغییر درنظام پذیرش دانشجو به ویژه در دانشگاه‌های مناطق، ممنوعیت شغل غیردانشگاهی برای استادان در تهران و حذف این ممنوعیت برای دانشگاه‌های شهرستان‌ها به منظور ایجاد پیوند بین صنعت و دانشگاه، جهت‌گیری آموزش دانشگاهی در شهرستان‌ها به سوی آموزش‌های کاربردی و مورد نیاز زندگی مردم ارائه داد.

در این مطالعات هم چنین به یک سری اولویت‌های برنامه‌ای توجه شد که در ذیل به آنها اشاره شده است:

الف- تسریع در استقرار دانشگاه‌های کرمانشاه، رشت، ساری، همدان، سیستان وبلوچستان، ارومیه و کرمان؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

ب- تأسیس بخشی از دانشگاه صنعتی شریف در اصفهان (که منجر به تاسیس دانشگاه صنعتی گردید)؛

ج- ایجاد تعدادی انستیتوهای تکنولوژی در زنجان، دزفول، خرم‌آباد یا بروجرد و بندرعباس؛

این مطالعه، همچنین اصولی را برای سازمان‌دهی فضایی آموزش عالی مدنظر قرار داد؛

الف- توزیع متعادل مراکز آموزش عالی جدید متناسب با اقتصاد مناطق؛

ب- پرهیز از تمرکز در امکانات و تأسیس مراکز آموزش عالی؛

ج- عدم گسترش فعالیت آموزش عالی در تهران به جز رشته‌های فوق تخصصی؛

د- تأکید بر گسترش مراکز آموزش عالی در شهرهای با بیش از ۲۵۰۰۰۰ نفر جمعیت؛

ه- ضرورت برنامه‌ریزی آموزش عالی در افق زمانی ۱۵ ساله.

از مطالعه ستیران که بگذریم مهم‌ترین رویداد آمایشی پس از انقلاب اسلامی، ابلاغ ضوابط ملی آمایش سرزمین در دهه ۸۰ است که در بخشی از آن موارد زیر تصریح شده است:

۱- توسعه علوم، آموزش، پژوهش، فناوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی و فناوری کشور متناسب با نیازها و استعدادهای ملی و منطقه‌ای (با تأکید بر فناوری‌های نوین مانند ICT، بیوتکنولوژی و نانوتکنولوژی)

۲- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها به ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر و ارتقای کیفی مراکز آموزش عالی آنها برای ایفای نقش در همکاریهای علمی بین‌المللی(ضوابط آمایش سرزمین، ابلاغی از سوی رئیس جمهور، سال۱۳۸۳).

این رویکرد نشان می دهد برنامه ریزان افق بلندمدت آموزش عالی را تولید دانش دانسته و به جای گسترش کمی آموزش عالی سرمایه گذاری در تحقیقات و توسعه مراکز علمی و فناوری را مورد تأکید قرار داده اند.

د)آمایش آموزش عالی در دوره جدید (۱۳۸۸ تا کنون)

در سال ۱۳۸۸ نیز وزارت علوم تحقیقات و فناوری، مبنای برنامه های خود را آمایش آموش عالی قرار داد و طی بخشنامه‌ای به دانشگاه‌های منتخب استانها، ساز و کار تدوین آمایش

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

آموزش عالی استان، اهداف و اعضای آن را در قالب کارگروه استانی آمایش آموزش عالی با ترکیبی به شرح زیر تعیین نمود:

- رییس و معاون آموزشی دانشگاه جامع استان (رییس و دبیر کارگروه)؛
- رییس و معاونین آموزشی دانشگاه های دولتی استان؛
- رییس بزرگترین واحد دانشگاه آزاد اسلامی استان؛
- رییس مرکز پیام نور استان؛
- رییس مرکز دانشگاه جامع علمی کاربردی استان؛
- یک نماینده از کارگروه پژوهش و فناوری استان؛
- نماینده تام الاختیار استاندار؛
- معاون آموزشی آموزش و پرورش استان؛
- سه تن از افراد صاحب نظر؛
- یک نماینده از بزرگترین مؤسسه های غیر انتفاعی استان؛

ه) برخی از اهداف تشکیل کارگروه آمایش آموزش عالی استانی

در بخشنامه‌ی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برخی اهداف تشکیل کار گروه آمایش آموزش عالی به شرح زیر بیان شده است:

- ترسیم جایگاه زیر نظام های آموزش عالی و تدوین اسناد راهبردی هر یک از این زیر نظام ها؛
- متناسب سازی نیازهای استانی، ملی، منطقه ای و بین المللی؛
- ایجاد تناسب در رشته های دایر و جدید متناسب با اهداف؛
- ساختار سازی و ایجاد نهاد تضمین کیفیت و نظارت مستمر بر آموزش عالی و تدوین استاندارد ها و شاخص های کمی و کیفی هر یک از این زیر نظام ها؛
- توسعه فعالیت‌های مشترک بین المللی با هدف ارتقای سطح کیفی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

و) برخی از وظایف کمیته آمایش آموزش عالی

وظایف متعددی برای کار گروه آمایش آموزش عالی استان مطرح شده که برخی از مهم ترین آنها به شرح زیر است:

- تعیین اولویت های آموزش عالی استان در سطوح مختلف؛
- تعیین مأموریت های مؤسسات آموزش عالی استان بر اساس اسناد بالادستی، اهداف کلان و اهداف آمایش؛
- تعیین رشته های مورد نیاز براساس گروه های آموزشی، مقاطع تحصیلی و زیر نظام ها؛
- تعیین میزان جمعیت دانشجویی و نیاز به اعضای هیات عملی بر حسب گروه های آموزشی، زیر نظام ها و
- تبیین نقش استانی، ملی، منطقه ای و بین المللی مؤسسات آموزش عالی استان؛

روش انجام آمایش آموزش‌عالی استان اصفهان:

به‌منظور اجرای طرح، پس از انجام مقدماتی مانند صدور ابلاغ اعضا، جلساتی با حضور آنان تشکیل شد. یکی از مصوبات، برگزاری کارگاه‌های آموزشی با موضوع برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش و با هدف افزایش آگاهی نسبت به ضرورت و چگونگی طرح بود که با استفاده از افراد متخصص تشکیل و مورد استقبال قرار گرفت. ضرورت نگرش تخصصی به موضوع موجب شد کارگروه ویژه‌ای اجرای طرح را پیگیری نماید. در همین راستا کمیته فنی کارگروه استانی آمایش با حضور برخی از اعضاء اصلی کمیته آمایش و جمعی از صاحبنظران تشکیل شد که نتایج آن منجر به تعیین برنامه اجرایی تدوین سند مقدماتی آمایش آموزش عالی استان گردید. برمبنای این برنامه مقرر گردید در مرحله اول داده‌های مربوط به وضع موجود آموزش‌عالی استان و به موازات آن شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی استان گردآوری شود. این مرحله با همکاری مجموعه زیرنظام های آموزش عالی استان انجام و نتایج آن با استفاده از برنامه Excell استخراج شد. از آنجا که مطالعه نقاط قوت و ضعف، چالش ها و چشم اندازهای آموزش عالی استان و همچنین ترسیم وضعیت آینده آموزش عالی مستلزم بهره مندی از نظرات و آرای مسئولین دانشگاهی و متخصصان بود در مرحله دوم از مدل برنامه ریزی توافقی استفاده شد. کارلسون و اکرمن(۱۳۸٤، ترجمه سرمد:۳۰) معتقدند در این مدل دانش

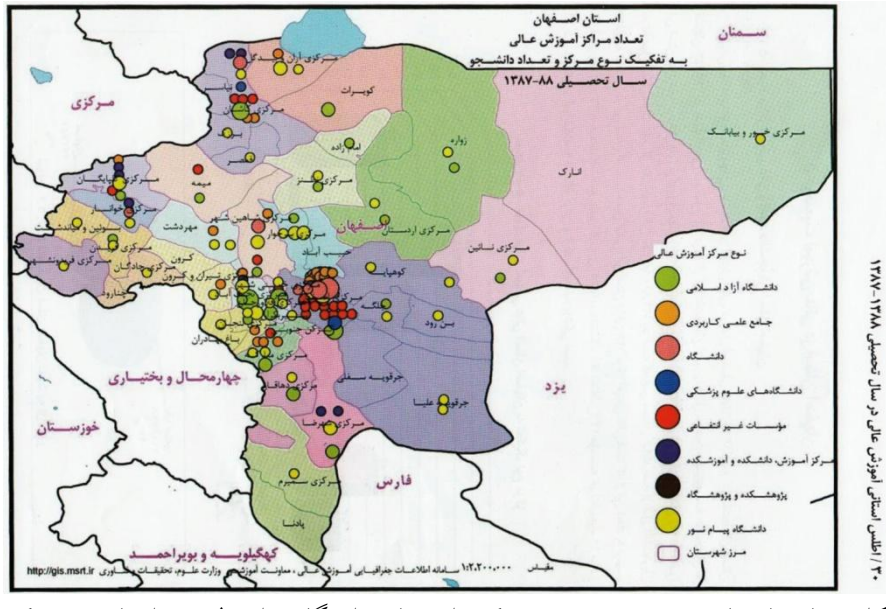
[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

کارشناسی جمعی برای ادامه فرایند برنامه ریزی ضرورت دارد و نتیجه آن قبول اجرای تغییرات توافق شده ای است که در جلسات مبتنی بر گفتگو، افزایش آگاهی و مداخله تیمی حاصل می شود. مبنای پیگیری مذاکرات در این مرحله مدل SWOT بود. در مرحله سوم نتایج حاصل از اجرای طرح در کارگروه اصلی آمایش آموزش عالی استان مطرح و با اصلاحات اندکی به تصویب رسید.

آموزش عالی استان اصفهان در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸

اگرچه توصیف وضع موجود آموزش عالی استانی به وسعت اصفهان مجال زیادی می‌طلبد اما در این بخش سعی شده به اختصار اهم خصوصیات کمی تحصیلات دانشگاهی در استان به تصویر کشیده شود.

شکل شماره ۱) پراکندگی مؤسسات آموزش عالی استان در سال ۸۹-۱۳۸۸

شکل شماره ۱ نشان می‌دهد بیشترین تمرکز واحدهای دانشگاهی از نظر جغرافیایی در مرکز استان واقع شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

شکل شماره ۲) برجستگی های آموزش عالی استان در سال ۱۳۸۹

دومین استان از حیث تعداد مؤسسات آموزش عالی

- استان تهران ۲۶۶ مؤسسه
- استان اصفهان ۱۵۹مؤسسه

دومین استان از حیث تعداد واحدهای دانشگاهی پیام نور

- استان تهران ۵۲ واحد
- استان اصفهان ۴۴ واحد

دومین استان از حیث تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی

سهم متناسب دانشجویان با جمعیت استان

۷٪ از دانشجویان کل کشور

دومین استان کشور از حیث تعداد دانشجویان

جدول شماره ۳. توزیع مراکز آموزش عالی استان اصفهان بر اساس زیرنظام ها در سال ۱۳۸۹

نوع وابستگی		دانشگاه پیام نور	وزارت علوم تحقیقات و فناوری	آموزش و پرورش	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	سایر دستگاه‌های اجرایی	مراکز جامع علمی- کاربردی	کل
دولتی	تعداد	٤٤	۷	۱۰	۲	۱	۳۵	۹۹
	درصد	٤٤.۵	۷	۱۰.۲	۲	۱	۳۵.۳	۱۰۰
غیر دولتی		دانشگاه آزاد اسلامی		مؤسسات غیر انتفاعی				کل
	تعداد	۲۸		۳۲				٦۰
	درصد	٤٦.۷		۵۳.۳				۱۰۰
کل								۱۵۹

جدول فوق نشان می‌دهد در حالی که مجموعه مؤسسات آموزش عالی استان در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ حدود ۹۰ واحد دانشگاهی بوده، طی سال‌های ۸۵ تا ۸۹ به ۱۵۹ واحد افزایش یافته که بیشترین افزایش مربوط به واحدهای دانشگاهی پیام نور (۲۲ واحد) و مؤسسات غیرانتفاعی (۲۰ واحد) می‌باشد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

جدول شماره ٤) توزیع جمعیت دانشجویی مراکز آموزش عالی استان اصفهان براساس زیرنظام ها در سال ۱۳۸۹

نوع وابستگی		دانشگاه پیام نور	وزارت علوم تحقیقات و فناوری	آموزش و پرورش	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	سایر دستگاههای اجرایی	مراکز جامع علمی- کاربردی	کل
دولتی	تعداد	٦٨٧٧٥٠.٠	٣١٢٤١.٠	١٢٠٥٨.٠	٧٩١٩.٠	٢٤٣٩.٠	٢٣٤٨٧.٠	١٤٥٩١٩.٠
	درصد	٤٧.١	٢١.٥	٨.٣	٥.٤	١.٦	١٦.١	١٠٠.٠
غیر دولتی		دانشگاه آزاد اسلامی		مؤسسات غیر انتفاعی				کل
	تعداد	٨٩١٧١		٢٩٣١٤				١١٨٤٨٥.٠
	درصد	٧٥.٣		٢٤.٧				١٠٠.٠
کل								٢٦٤٤٠٤.٠

جدول فوق نشان می‌دهد تعداد دانشجویان استان بین سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ حدود ۳۰٪ افزایش یافته است. بیشترین تعداد افزایش دانشجویان مربوط به واحدهای دانشگاهی پیام نور و مؤسسات غیرانتفاعی بوده است.

جدول شماره ۵. توزیع جمعیت اعضای هیأت علمی بخش دولتی و غیر دولتی استان اصفهان بر حسب نوع استخدام در سال ۱۳۸۹

بخش	تمام وقت		پاره وقت		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دولتی	٢٥٨٦	٥٦.١	٤٦٥٨	٥٣.٦	٧٢٤٤	٥٤.٤
غیردولتی	٢٠٢٥	٤٣.٩	٤٠٣٩	٤٦.٤	٦٠٦٤	٤٥.٦
کل	٤٦١١	١٠٠	٨٦٩٧	١٠٠	١٣٣٠٨	١٠٠

جدول شماره ۵، بیانگر آن است که نسبت اعضای هیات علمی تمام وقت مراکز اموزش عالی استان به دانشجویان معادل ۱ استاد در برابر ۵۷ دانشجو است.

جدول شماره ٦. توزیع جمعیت اعضای هیأت علمی بخش دولتی و غیردولتی استان اصفهان برحسب مرتبه علمی در سال ۱۳۸۹

مرتبه علمی	دولتی		غیردولتی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
استاد	١٤٦	٥.٦	٤٨	٢.٤	١٩٤	٤.٢
دانشیار	٤٢٠	١٦.٢	٦٩	٣.٤	٤٨٩	١٠.٦
استادیار	١٢٠٢	٤٦.٥	٤٤٢	٢١.٨	١٦٤٤	٣٥.٦
مربی	٥٨٤	٢٢.٦	١٤٤٧	٧١.٤	٢٠٣١	٤٤.١
مربی آموزشیار	٢٣٤	٩.١	١٩	١	٢٥٣	٥.٥
	٢٥٨٦	١٠٠	٢٠٢٥	١٠٠	٤٦١١	١٠٠

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

جدول فوق نشان می دهد بیشترین سهم اعضای هیات علمی استان(٤٤ درصد) مربوط به مربیان و پس از ان (۳٦ درصد) مربوط به استادیاران و کمترین سهم مربوط به استادان با (٤درصد) می باشد.

بررسی نقاط ضعف وقوت، چشم اندازها وچالش‌های آموزش عالی استان بر اساس مدل SWOT

الف) اهم نقاط قوت آموزش عالی استان:

۱-وجود سرمایه‌های انسانی (ظرفیت‌های علمی، فنی، تخصصی و مدیریتی و ...) انباشته شده به عنوان مکمل فعالیت‌های سرمایه‌گذاری در راستای اقتصاد دانایی محور؛

۲-وجود دانشگاه‌های مادر تخصصی و مراکز متعدد آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی به عنوان مراکز تولید علم و فن‌آوری؛

۳- وجود ظرفیت‌های قوی دانشگاهی و مراکز تولید علم و فن‌آوری، مراکز بزرگ علمی، تحقیقاتی متعدد، مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای؛

٤- استقرار صنایع مادر و بزرگ در سطح ملی همچون ذوب‌آهن، فولادمبارکه، پالایشگاه، دی‌ام‌تی، داروسازی، پتروشیمی، هواپیما و هلیکوپتر سازی، صنایع و مراکز نظامی، انرژی اتمی، راه‌های اصلی و فرعی مناسب، فرودگاه بین‌المللی، خطوط راه‌آهن و از همه مهمتر رودخانه زاینده‌رود ... فرصت‌های خوبی را برای گسترش فعالیت‌های آموزش عالی در رشته های بین رشته ای فراهم نموده است.

با استفاده از اسناد بالا دستی به شرح زیر وضع مطلوب آموزش عالی استان طی سال‌های ۱۳۹٤-۱۳۹۰ تبیین می شود.

ب) اهم نقاط ضعف آموزش عالی استان:

برخی از مهمترین نقاط ضعف آموزش عالی استان به شرح زیر است:

-توزیع نابرابر دانشجویان در سطح شهرستان‌های استان و تمرکز آنها در مرکزیت استان(شهر اصفهان)؛

-عدم تناسب رشته‌های تحصیلی با نیازها و استعدادهای مناطق مختلف استان؛

-ناهمگونی بین توزیع دانشجویان در بین مقاطع تحصیلی آموزش عالی؛

-پراکندگی نامناسب دانشجویان در زیز نظامهای ۹ گانه آموزش عالی؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

-فقدان زیر ساخت‌های کالبدی و تجهیزاتی برخی واحدهای دانشگاه‌های تازه تأسیس؛
-عدم توجه به اهداف توسعه مناطق در گسترش مراکز آموزش عالی؛
-کمبود شدید تعداد دانشجویان در مقطع کاردانی وتورم بیش از حد جمعیت دانشجویی در دوره کارشناسی؛

ج) چشم اندازهای آموزش عالی استان:

۱- توسعه زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و استفاده از فن‌اوری‌های نوین و شیوه‌های آموزش و پژوهشی؛
۲- توسعه و اجرای طرح جامع کانون آموزش عالی (دانشگاه‌های صنعتی و اصفهان)؛
۳- ایجاد مراکز آموزش عالی مجازی منطقه‌ای؛
٤- نهادسازی در جهت ثبت مالکیت معنوی اختراع و ابتکار و توسعه علم؛
۵- توسعه قطب‌های علمی در رشته های علوم انسانی، علوم پایه، فنی مهندسی وهنری در دانشگاه های اصفهان، هنر اصفهان، دانشگاه صنعتی اصفهان وکاشان؛
٦- راه‌اندازی و گسترش رشته‌های توریسم و جهانگردی؛
۷- گسترش و راه‌اندازی رشته‌های مشترک با دانشگاه‌های معتبر دنیا؛
۸-تبدیل استان به عنوان قطب آموزش عالی و تولید دانش و فناوری برتر در سطح کشور؛
۹-ارتقاء سطح مهارت و تخصص نیروی کار استان از طریق اجرای برنامه‌های اموزشی متناسب با فعالیت‌های اقتصادی؛
۱۰-گسترش مراکز آموزش عالی با اولویت دوره‌های دکترا و کارشناسی‌ارشد به همراه مراکز تحقیقاتی و پژوهشی کاربردی و کارآفرینی؛
۱۱-تقویت نقش فرهنگ‌سازی آموزش عالی در جهت توسعه ابعاد اخلاقی و ارزش‌های جامعه؛
۱۲-برپایی نظام آموزشی و تحقیقاتی کارآمد با تکیه بر خلاقیت و نوآوری در تعامل همه جانبه با دانش و فناوری ملی و فراملی؛
۱۳-ایجاد تمهیدات مناسب برای جهت‌دار نمودن پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترا در ارتباط با نیازهای بخش صنعت، خدمات و کشاورزی؛
۱٤-توسعه پارک‌های علمی، تحقیقاتی و فناوری؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

۱۵-مطالعه و ایجاد دالان علم و فناوری منطقه‌ای؛

۱۶-ایجاد و توسعه دانشگاه چند رسانه‌ای (Multimedia) به صورت مشترک با دانشگاه‌های معتبر جهان؛

۱۷-گسترش مناسبات و همکاری‌های جدید با مراکز علمی و فرهنگی در سطح منطقه و بین‌المللی؛

۱۸-ایجاد و توسعه دوره‌های آموزشی بین رشته‌ای در دانشگاه‌های اصفهان؛

۱۹-ایجاد شرکت‌های مشترک تحقیقاتی بین دانشگاه‌های استان، بخش خصوصی و دستگاه‌های اجرایی؛

۲۰- تبدیل استان به یکی از کانون‌های اصلی تولید دانش و فن‌اوری برتر و نوین در سطح کشور؛

د) چالش‌های آموزش عالی استان:

از مهمترین چالش های آموزش عالی استان می توان از موارد زیر یاد نمود :

- تنوع اقلیمی و پراکندگی نابرابر جمعیت در سطح مناطق استان که موجب می شود برنامه ریزی برای گسترش آموزش عالی با مشکلات متعددی مواجه شود؛
- نیاز به زمان طولانی برای تعدیل مؤسسات و واحد های آموزش عالی در سطح استان به منظور توزیع منطقی دانشجویان در زیر نظام ها، گروههای تحصیلی و مقاطع؛
- نامشخص بودن نیاز های بخش های مختلف اقتصادی ، کشاورزی و خدماتی استان به نیروی انسانی به منظور برنامه‌ریزی بهینه برای تربیت دانشجو و نیروی انسانی متخصص؛
- ضعف پیوند متقابل بین آموزش‌عالی استان و بخش خصوصی برای تنظیم جهت‌گیری آموزش‌عالی در راستای نیازها ی اقتصادی بخش خصوصی؛
- فشار تقاضای روزافزون برای گسترش مراکز آموزش‌عالی در سطح شهرها و شهرستان‌های استان بدون توجه به نیازهای توسعه منطقه‌ای؛
- عدم تبیین نقش آموزش‌عالی استان در تامین نیازهای نیروی انسانی متخصص مورد نیاز استان‌های همجوار و در حال توسعه؛
- عدم تبیین انتظارات از آموزش‌عالی استان در فرایندهای ارتباطات علمی فراملی؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

- عدم تدوین سند آمایش استان در بخش‌های مختلف برای سال‌های برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به عنوان سند بالادستی موردنیاز آمایش آموزش‌عالی.

برآورد وضعیت آموزش عالی استان اصفهان(سالهای ۱۳۹٤-۱۳۹۰)

در این بخش با استفاده از اسناد بالا دستی به شرح زیر و پیش فرض های ذیل وضع مطلوب آموزش عالی استان طی سال‌های۹٤-۱۳۹۰ تبیین می شود:

الف) منابع و اسناد بالا دستی مورد استفاده:

- رهنمود های مقام معظم رهبری؛
- چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی؛
- نقشه جامع علمی کشور؛
- برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور؛
- مصوبات و دستورالعمل های وزارت متبوع؛
- سند چشم انداز ۲۰ ساله استان؛
- مبانی نظری آمایش سرزمین؛
- بازخوردهای برنامه های قبلی توسعه.

ب) پیش فرض های برنامه:

-برآورد جمعیت استان با رشد حدود۱.۵٪ طی سال‌های برنامه پنجم؛

- افزایش تعداد دانشجویان با در نظر گرفتن شاخص ٦۰ در هزار(نقشه جامع علمی کشور)؛

- تعدیل نسبی توزیع دانشجویان در مقاطع، زیر نظام ها و گروه‌های تحصیلی در راستای شاخص های مورد نظر وزارت متبوع و متناسب با توانمندی ها و قابلیت های آموزش عالی استان؛

- توجه به توانمندی آموزش عالی استان و زیر نظام دانشگاه‌های دولتی برای توسعه دوره های تحصیلات تکمیلی فراتر از شاخص های مورد نظر وزارت متبوع؛

- توجه به تربیت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز استان‌های در حال توسعه به‌ویژه استان‌های همجوار با گسترش دوره‌های تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های دولتی استان.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

جدول شماره ۷) برآورد جمعیت دانشجویی استان در سال ۱۳۹٤ بر حسب زیرنظام ها

مقطع	وضع موجود کشور	وضع مطلوب کشور	وضع موجود استان	پیشنهادهای استان	نفر
دانشگاه‌های دولتی تحت پوشش وزارت علوم	٪۱٤.٤۹	٪۱۵.۵۰	٪۱٦.۳۰	٪۱٦	۵۲۳۰۸
دانشگاه‌های پیام نور	٪۲۲.۲٤	٪۲۰.۰۰	٪۳۰.۲۰	٪۲۵	۸۱۷۳۰
دانشگاه‌های آزاد اسلامی	٪۳۹.٦۹	٪۳۸.۰۰	٪۳۵.٦۰	٪۳۷	۱۲۰۹٦۱
دانشگاه‌های غیرانتفاعی	٪٦.٦۰	٪۸.۰۰	٪٦.۸۰	٪۷	۲۲۸۸۵
دانشگاه‌های جامع علمی کاربردی	٪۱۱.۱۰	٪۱٤.۰۰	٪۳.٤۰	٪۱۰	۳۲٦۹۲
مراکز آموزشی، آموزشکده ها	٪۵.۸۸	٪٤.۵۰	٪٤.۵۰	٪۵	۱٦۳٤۷
جمع		٪۱۰۰.۰۰		٪۱۰۰	۳۲٦۹۲۳

جدول شماره ۸. برآورد جمعیت دانشجویی استان در سال ۱۳۹٤ برحسب گروه‌های تحصیلی

مقطع	وضع موجود کشور	وضع مطلوب کشور	وضع موجود استان	پیشنهادی استان	نفر
علوم انسانی	٪٤۵.٤	٪٤۲.۵	٪۳٦.۰	٪٤۰.۰	۱۳۰۷٦۹
فنی و مهندسی	٪۳۳.۷	٪۳۹.۸	٪۳۷.۰	٪۳۷.۰	۱۲۰۹٦۱
علوم پایه	٪۹.۲	٪۹.۸	٪۱۰.۰	٪۱۰.۰	۳۲٦۹۲
هنر	٪۵.٦	٪٤.۹	٪۹.۰	٪۸.۰	۲٦۱۵٤
کشاورزی و دامپزشکی	٪٦.۲	٪۳.۰	٪۸.۰	٪۵.۰	۱٦۳٤۷
جمع	٪۱۰۰.۰	٪ ۱۰۰	٪۱۰۰.۰	٪۱۰۰.۰	۳۲٦۹۲۳

جدول شماره ۹. برآورد جمعیت دانشجویی سال۱۳۹٤ برحسب مقاطع

مقطع	وضع موجود استان	وضع موجود کشور	شاخص وزارت و اسناد بالادستی	پیشنهاد استان	نفر
کاردانی	٪۲۰.۵	٪۲۷.۳	٪۵۰.۰	٪۳۸.۰	۱۲٤۲۳۰
کارشناسی	٪۷۱.۵	٪٦٤.۱۷	٪۳۵.۵	٪٤۵.۰	۱٤۷۱۱۵
کارشناسی ارشد	٪۷.۰	٪٦.۲۹	٪۱۲.۷	٪۱۵.۰	٤۹۰۳۹
دکتری تحصصی	٪۱.۰	٪۰.۹۳	٪۱.۸	٪۲.۰	٦۵۳۹
دکتری حرفه ای		٪۱.۳۱			
جمع	٪۱۰۰.۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰.۰	٪۱۰۰.۰	۳۲٦۹۲۳

جدول شماره ۱۰. برآورد توزیع دانشجویان استان در سال ۱۳۹٤ برحسب مقاطع از نسبت پیش بینی دانشجویان در هر زیر نظام

مقطع	پیش بینی سهم زیر نظام از کل دانشجویان	کاردانی	کارشناسی (پیوسته و ناپیوسته)	کارشناسی ارشد	دکتری
دانشگاه‌های دولتی تحت پوشش وزارت علوم	٪۱٦.۰۰	٪۵.۰۰	٪٤.۰۰	٪۷.۵۰	٪٤.۰۰
دانشگاه‌های پیام نور	٪۲۵.۰۰	٪۳.۰۰	٪۱۸.۰۰	٪۳.۷۰	٪۳.۰۰
دانشگاه‌های آزاد اسلامی	٪۳۷.۰۰	٪٦.۰۰	٪۲٤.۰۰	٪٦.۰۰	٪۱.۰۰
دانشگاه‌های غیرانتفاعی	٪۷.۰۰	٪۳.۰۰	٪۳.۸۰	٪۲.۰۰	
دانشگاه‌های جامع علمی کاربردی	٪۱۰.۰۰	٪۷.۰۰	٪۳.۰۰		
مراکز آموزشی، آموزشکده ها	٪۵.۰۰	٪٤.۰۰	٪۱.۰۰		

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

ج)جهت‌گیری رشته‌های تحصیلی و مقاطع آموزش عالی استان بر حسب زیرنظام‌ها برای سال ۱۳۹٤

با توجه به هویت و پیشینه تاریخی استان و وضعیت موجود اقلیمی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و علمی آن و نیز مزیت‌های بالقوه‌ای که در بخش آموزش عالی استان وجود دارد جهت‌گیری‌های زیر برای آموزش عالی استان ترسیم می‌شود:

۱) مراکز آموزش عالی استان طی سال‌های آینده از نهاد انتقال‌دهنده صرف دانش و فناوری باید به گونه‌ای متحول شود که در عرصه تولید علم و فناوری نقش‌آفرینی کند. خوشبختانه وجود شهرک علمی، تحقیقاتی و نهادهای متعدد پژوهش و فناوری و در رأس آنها دانشگاه‌های جامع و تخصصی شهر و استان اصفهان مسیر این تحول را همواره خواهند کرد.

۲) برای تحقق بند ۱ توجه به دوره‌های تحصیلات تکمیلی پژوهش محور در رشته‌های گوناگون به ویژه در دوره دکتری رشته‌های فنی، مهندسی و علوم پایه در اولویت آموزش عالی استان قرار می‌گیرد.

۳) استفاده از ظرفیت دانشگاه‌های دولتی استان برای جذب دانشجویان خارجی در دوره‌ی تحصیلات تکمیلی از جمله اولویت‌های آموزش عالی استان می‌باشد. ترویج زبان فارسی در سطح کشورهای منطقه و جهان از طریق مرکز زبان‌آموزی دانشگاه اصفهان، نشر علوم و معارف اهلبیت علیهم‌السلام در سطح کشورهای منطقه و جهان از طریق دانشکده جدید التأسیس معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام در دانشگاه اصفهان و حوزه‌های علمیه غنی شهر و استان اصفهان با پیشینه قوی علمی و تاریخی از فرصت‌ها و مزیت‌های استان برای تحقق این جهت‌گیری است.

٤) توسعه تحصیلات تکمیلی در سطح دانشگاه‌های استان به ویژه دانشگاه‌های دولتی اصفهان، صنعتی اصفهان و کاشان و واحدهای جامع حائز شرایط دانشگاه آزاد اسلامی در رشته‌های جدید و علوم و فنون نوین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهند شد. راه‌اندازی رشته‌هایی همچون بیوتکنولوژی و نانوتکنولوژی، بیومتریال، اپتیک، فن‌آوری هسته‌ای و مانند اینها در گرایش‌های مختلف در اولویت می‌باشد.

۵) گسترش رشته‌های علوم انسانی در دانشگاه‌های دولتی با حساسیت خاص، مبتنی بر نیاز و صرفاً در دوره‌های تحصیلات تکمیلی صورت خواهد گرفت. رشته‌های بین رشته ای و

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

کاملاًتخصصی مانند مدیریت بحران و نهادهای امدادی، جامعه‌شناسی تعلیم و تربیت، مدیریت آموزش عالی، روان‌شناسی رشد، روان‌شناسی کودکان و نوجوانان، روان‌شناسی بزرگسالان، حقوق کودکان، حقوق تجارت بین‌المللی و مانند اینها از جمله نیازها و اولویت‌های دانشگاه‌های استان می‌باشد.

٦) رشته‌های مربوط به گروه تحصیلی هنر با چدیت مورد توجه قرار می‌گیرد. رشته‌های گروه تحصیلی هنر را می‌توان به دو دسته تکنیکی و نظری تقسیم نمود. توسعه رشته‌های دانشگاه هنر اصفهان مبتنی بر افزایش تعداد رشته‌های فنی گروه تحصیلی هنر صورت خواهد گرفت و دانشگاه اصفهان نسبت به راه‌اندازی رشته‌های فلسفه هنر، روان‌شناسی هنر، جامعه‌شناسی هنر، تربیت هنری و مانند اینها اقدام خواهد نمود.

۷) رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه‌های اصفهان، صنعتی اصفهان و کاشان و واحدهای دانشگاهی آزاد اسلامی در راستای نیازهای مراکز صنعتی کشور، منطقه و استان توسعه می‌یابد. اولویت توسعه رشته‌هایی که مستلزم زیرساخت‌های فراوان و بنیادی می‌باشد با دانشگاه‌های دولتی است.

۸) رشته‌های تحصیلی مورد نیاز بخش صنایع دفاعی و نظامی کشور از جمله اولویت‌های دانشگاه های دولتی استان خواهد بود. وجود مراکز تحقیقاتی، تولیدی صنایع هفتم تیر، هسا(هواپیماسازی ایران) و دانشگاه مالک‌اشتر و نیز مراکز آموزش سپاه و ارتش از زیرساخت‌های مورد نیاز توسعه این رشته در استان است که فرصت لازم را برای توسعه رشته‌های مورد نیاز دفاعی و نظامی با رویکرد تولید فناوری در این عرصه برای آموزش عالی استان ایجاد کرده است.

۹) تولید دانش توریسم فراتر از رشته‌های هتلداری، جهانگردی و مانند اینها و به عنوان زیربنای فنون ومهارت‌های نیروهای متخصص در عرصه جهانگردی از جمله مأموریت‌های آموزش عالی استان به شمار می‌رود. وجود رشته‌های تاریخ، جغرافی، فلسفه و رشته‌های هنری در دانشگاه اصفهان و سایر دانشگاه‌های استان زمینه‌ساز تحقق این جهت‌گیری است. تولید دانش توریسم در آموزش عالی استان با رویکرد تبیین مبانی انقلاب اسلامی و معارف اهلبیت از طریق گسترش صنعت جهانگردی می‌باشد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

۱۰) توسعه دانشگاه‌های دولتی در شهرستان‌های استان مانند گلپایگان، خوانسار، شهرضا بر اساس مطالعات آمایش و نیازهای محلی به منظور پاسخگویی به نیازهای محلی و منطقه‌های همجوار صورت خواهد گرفت.

۱۱) توسعه دانشگاه‌ها و واحدهای دانشگاهی آزاد اسلامی و پیام‌نور شهرستان‌های استان در راستای توزیع برابر فرصت‌های آموزشی و مبتنی بر بومی‌گزینی دانشجویان به منظور جلوگیری از مهاجرت‌های غیرضروری و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز شهرستان مد نظر قرار خواهد گرفت.

۱۲) توسعه واحدهای دانشگاهی جامع علمی کاربردی با رویکرد تربیت کاردان و در جهت پاسخ به نیازهای نیروی انسانی واحدهای صنعتی، کشاورزی؛ خدماتی و تولیدی استان بر حسب نیاز و مزیت‌های نسبی شهرستان‌ها مورد تشویق خواهد گرفت.

۱۳) تأسیس مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی در استان با توجه به روند جمعیت دانشجویی و کفایت این گونه مراکز ضروری نبوده و تنها به منظور بقای مؤسسات فعلی سهم دانشجویی آنان در حد امکانات و توانایی آنها متناسب با نتایج طرح آمایش افزایش خواهد یافت.

بحث و نتیجه گیری

الزامات، چالش‌ها و راهکارها(پیشنهادهایی برای اجرای موفقیت آمیز طرح آمایش آموزش عالی)

از آنجا که اجرای مطلوب هر طرح مستلزم شناخت کژی‌ها و کاستی‌های آن و نیز پیش‌بینی موانع احتمالی برای اجرای آن می‌باشد در نتیجه گیری از اجرای طرح مقدماتی آمایش استانی آموزش عالی، ابتدا به چشم‌اندازهای موردانتظار از آمایش آموزش‌عالی و پیش‌بایست‌های آن اشاره گردیده، آنگاه چالش‌های کنونی آن مورد بررسی قرار گرفته و در پایان پیشنهادهایی برای اجرای هرچه بهتر آمایش آموزش‌عالی ارائه شده است.

چشم‌اندازهای موردانتظار از آمایش سرزمین در آموزش‌عالی:

- شکل‌گیری و نهادینه‌سازی برنامه‌ریزی آموزش‌عالی در سطح ملی؛
- تحکیم روابط و انسجام بین نهاد آموزش‌عالی و نهادهای سیاسی و اجتماعی استان‌ها؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

- تعیین ماموریت دانشگاه‌ها در توسعه استانی و منطقه‌ای؛
- تنظیم روابط آموزش‌عالی با انسان، محیط (فضا) و جامعه؛
- تعیین راهبرد گسترش آموزش‌عالی در هر منطقه و استان در افق زمانی معین؛
- مسئولیت‌پذیری نهادهای آموزش‌عالی در برابر نیازهای اجتماعی؛
- حرکت به سوی عدم تمرکز در نظام برنامه‌ریزی آموزش‌عالی؛
- بهره‌مندی از دانش‌های گوناگون در برنامه‌ریزی آموزش‌عالی.

پیش‌بایست‌های آمایش سرزمین در آموزش‌عالی:

بخشی از این الزامات مبتنی بر اصول برنامه ریزی مندرج در منابع و بخشی دیگر حاصل تجربه برنامه ریزی است:

- باز تعریف مفهوم آمایش سرزمین در آموزش‌عالی (پیش‌فرض نظری)؛
- بازتعریف نقش دولت درآموزش‌عالی: حق یا امتیاز؟ (پیش‌فرض نظری)؛
- بازتعریف نسبت آموزش‌عالی با نیازهای جامعه؛ آموزش حداکثری یا مبتنی بر نیاز؟ دیدگاه فرهنگی یا دیدگاه اقتصادی؟ (پیش‌فرض نظری)؛
- گسترش آموزش‌عالی در مناطق: مبتنی بر عدالت یا مساوات؟ (پیش‌فرض نظری)؛
- تعیین افق زمانی در مطالعات آمایش سرزمین (۲۰ تا ۳۰ ساله) (اصل بودجه‌بندی زمانی)؛
- تغییرات بنیادی فقط در مقیاس یک نسل قابل ارزیابی است؛
- ثبات در برنامه‌ریزی و تعهد به اجرای برنامه در طول زمان تعیین شده (اصل مداومت)؛
- جامعیت مطالعات آمایش در ابعاد توسعه جغرافیایی، عمرانی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی و ... (اصل جامعیت)؛
- جامعیت مطالعات آمایش برای اقسام نه‌گانه آموزش‌عالی کشور (اصل جامعیت)؛
- انسجام طولی مطالعات آمایش با چشم‌انداز ۲۰ ساله و برنامه‌های ۵ ساله (اصل پیوستگی)؛
- انسجام عرضی مطالعات آمایش سرزمین با برنامه‌ریزی سایر بخش‌ها (اصل پیوستگی)؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

چالش‌های کنونی آمایش سرزمین در آموزش‌عالی:

- عدم مطالعه طرح آمایش سرزمین در ابعاد گوناگون توسعه‌ای استان‌ها (فقدان پیش‌نیاز)؛
- توسعه نامتوازن آموزش‌عالی در همه ابعاد طی سال‌های گذشته (فقدان جامعیت درونی)؛
- خطا در تعیین مرجع و ترکیب اعضای کار گروه مطالعات آمایش سرزمین (۸۰٪ شخصیت‌های حقوقی)؛
- نامعلومی در ارتباط بین آموزش‌عالی استانی و منطقه‌ای در مطالعات آمایش؛
- ساختار کنونی برنامه‌ریزی در آموزش‌عالی کشور (برنامه‌ریزی‌های موردی)؛
- مهاجرت نیروی انسانی تربیت شده به‌ویژه در دوره‌های تکمیلی و درهم‌ریختگی ترکیب نیروی انسانی به منظور اشتغال؛
- برنامه هایی مانند گزینش دانشجو به شیوه بومی، انتقال دانشجویان دختر به دانشگاه‌های مناطق محل سکونت و تمرکز در جذب اعضاء هیات‌علمی و مانند اینها
- نامعلومی جایگاه آموزش پزشکی در طرح آمایش (فقدان جامعیت درونی)؛
- حرکت پاندولی طرح بر اساس ابلاغیه وزارت از مسائل کلان به مسائل خرد (از تبیین نقش، اولویت و ماموریت دانشگاه‌ها تا تعیین ظرفیت دانشجویی و بازنگری برنامه‌های درسی)؛
- مغفول ماندن موضوع راهبردهای افزایش کیفیت آموزش‌عالی؛
- فقدان برنامه‌ریزی جامع برای همه زیرنظام‌های آموزش‌عالی و تبعیت زیرنظام‌ها از الزامات طرح آمایش آموزش‌عالی

اهم پیشنهادهاو راه کارها:

همان‌گونه که در مقدمه نوشتار اشاره شد پیشنهادهای زیر برایند تجربیات نگارنده و همکاران در فرایند اجرای طرح و مبتنی بر منابع علمی موجود در حوزه برنامه ریزی است:

- تجدیدنظر در آیین‌نامه طرح به‌ویژه ترکیب شورا با استفاده از صاحبنظران؛
- تعریف و تعیین پیش‌فرض‌های نظری طرح با استفاده از سندهای بالادستی و دیدگاه های متخصصان رشته‌های مرتبط؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

- بازنگری مداوم اجرای طرح برای رفع کاستی‌های آن؛
- اجرای دوره‌های آموزشی نظری و کاربردی برای تصمیم‌گیران دانشگاهی با هدف تعمیق باورهای آنها نسبت به موضوع برنامه‌ریزی و برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش؛
- تجدیدنظر در ساختار برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد تصویب رشته‌ها و دوره‌ها؛
- پرهیز از طرح و اجرای برنامه‌های مقطعی در آموزش‌عالی؛
- بازنگری اساسی در توسعه کمی بی‌رویه آموزش‌عالی در ۵ سال اخیر و توقف این روند؛
- تثبیت حداکثر اعضای کارگروه‌های استانی آمایش سرزمین به منظور ثبات در برنامه‌ریزی؛
- بهره‌مندی از نتایج ارزیابی درونی رشته‌ها در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در آموزش‌عالی؛
- استمرار برنامه ریزی مبتنی بر آمایش در اموزش عالی و بازنگری مداوم برنامه ها؛
- الزام زیرنظام های آموزش عالی به تبعیت از سیاست ها و مصوبات آمایش استانی؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

فهرست منابع

- اکبری، مهناز. (۱۳۸۸). "آمایش سرزمین چیست؟" ، مجله اندیشه‌گستر، شماره ۹۳. ص۸۸.
- پوراحمد، احمد. (۱۳۸۰). "آمایش سرزمین و ایجاد تعادل در نظام شهری کشور"، مجله دانشکده ادبیات و علوم‌انسانی دانشگاه تهران، شماره ۱٦۰، صص٤٧٩-٤٩٠.
- توفیق، فیروز. (۱۳۸۵). "برنامه‌ریزی در ایران و چشم‌انداز آینده آن". مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- حسین خان‌قندهاری، علیرضا. (۱۳۸۸). "آمایش سرزمین؛ گذشته، حال و آینده". هفته‌نامه برنامه، سال هشتم، شماره ۳٤٥، صص١٤-٦.
- جعفری، سیدابراهیم؛ نوروزی، رضاعلی. (۱۳۸۳). "تحلیلی بر چشم‌انداز تفکر در برنامه‌ریزی آموزشی". مجله دانش و پژوهش در علوم تربیتی، شماره اول، صص۱۲۵-۱۱۱.
- جمشیدی آوانکی، مینا؛ قورچیان، نادرقلی. (۱۳۸۵). "از آمایش سرزمین تا برنامه‌ریزی درسی". تهران: فراشناختی اندیشه.
- زالی، نادر (۱۳۸۵). "جایگاه آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور". مقاله ارائه شده در سایت شخصی: http://shahrsazitabriz.persianblog.ir
- زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۱). "برنامه و برنامه‌ریزی در ایران". مجله دانشکده ادبیات و علوم‌انسانی دانشگاه تهران. شماره ١٦٤، صص٥٩٩-٦١٨.
- شیخی، محمد. (۱۳۷٦). "جایگاه برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران ضرورت‌ها، مشکلات و طرح چند پیشنهاد". مجله اطلاعات سیاسی- اقتصادی، صص۱۸۲-۱۸۹.
- عسگریان ابیانه، حسین. (۱۳۸۷). "آموزش عالی از دیدگاه آزمایش سرزمین". نشریه پیام آزادی.
- عظیمی بلوریان، احمد. (۱۳۸۹). "مفهوم آمایش سرزمین در برنامه‌ریزی توسعه: خاستگاه‌ها، سیر تکاملی و تجربه ایران". تهران: انتشارات رسا.
- فرجی دانا، احمد. (۱۳۸۹). "آمایش سرزمین و توسعه فضایی یکپارچه". مجله تحقیقات اقتصادی دانشگاه تهران. شماره ٤٦، صص١-٢٤.
- فیوضات، یحیی. (۱۳٥٦). "مبانی برنامه ریزی آموزشی". تهران: دانشگاه ابوریحان (سابق).
- قاسم‌زاده، کوروش."آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی در آموزش و پرورش". مقاله ارائه شده در سایت شخصی http://kghh.ir/index.php?option=com.
- کارلسون، رابرت وی و آکرمون، گری. (۱۳۸٤). "برنامه ریزی آموزشی". ترجمه : غلامعلی سرمد. تهران: آوای نور.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]

- کاظمی، منصوره. (۱۳۸٦). "مروری اجتمالی بر سیر تحـولات آمـایش سـرزمین در ایـران". مجله اقتصادی. شماره ٦٧و٦٨، صص ۷۱-۸۰.
- متن برنامه‌های عمرانی پیش از انقلاب اسلامی
- متن برنامه‌های ٤ گانه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی
- متن بخشنامه شماره ۲۱/۸۸۱ در تاریخ ۱۳۸۹/۳/۲۲ معاون آموزشی وزارت علوم، تحقیقـات و فن‌آوری موضوع طرح آمایش آموزش عالی.
- محمودی، سید محمد. (۱۳۸۸). "تحلیلی بر سیر تحولات آمایش سرزمین فرانسه در نیم قرن گذشته و ارائه پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت آمایش سرزمین ایران". مجله آمایش سرزمین، سال اول، شماره اول، ص ۱٤۱-۱۸۰.
- وحیدی، پریدخت. (۱۳۷٤). "ارزیابی مطالعات آمـایش سـرزمین ایـران از دیـدگاه آمـوزش عالی". مجله پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۱۰، صص ٤۱-٦۰.
- ویسی، غلامرضا. (۱۳۸۳). "درآمدی بر برنامه‌ریزی آموزشی". مجله مربیـان، سـال چهـارم، شماره ۱۱، صص٦۸-۸۰.
- -طرح پایه آمایش استان اصفهان. (۱۳۸۹)، مجلد فرهنگی و اجتماعی، معاونت برنامـه‌ریـزی استانداری اصفهان.
- منیعی، رضا و سپیده، سروش مهر.(۱۳۸۹). "آمار آموزش عالی ایران". مؤسسـه پـژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- -بوذری، سیما. (۱۳۸۹). "اطلس پهنه بندی آموزش عالی ایران". (۱۳۸۹). مؤسسه پـژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی ایران.
- -سلطانی‌نژاد، احمد. (۱۳۸۹). "اطلس ملی آموزش عالی". ۱۳۸۸-۱۳۸۷. تهـران. دانشـگاه تربیت مدرس.

- "Planning Policy Statement 12: creating strong safe and prosperous communities through Local Spatial Planning" (2008). London: TSO, available from: Online www.tsoshop.co.uk.
- Hall, Richard H. (2002); "Organization, Structure, Process and Outcomes"; Translated in to Persian bi Ali Parisian and Seyed Mohammed Arabi, Office of Cultural Research (in Persian).
- http://penco.ir/content/planning-approach.aspx.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-02]